

Endelige anbefalinger fra ekspertgruppen om elevers trivsel i folkeskolen i relation til nationale trivselsmålinger

Indledning

Der er mange gode grunde til at rette opmærksomheden mod elevernes trivsel i skolen. En vigtig grund er, at et samfund har en etisk forpligtelse til at fremme trivsel blandt børn. En anden grund er, at trivsel styrker læring, dvs. understøtter skolens kerneopgave. En tredje grund er, at trivselsproblemer i barndommen giver øget risiko for trivselsproblemer senere i livet, og en vellykket indsats for at fremme trivslen i barndommen har derfor positive implikationer for folkesundheden på længere sigt. Endelig er en fjerde grund, at der i dag er et stærkere videnskabeligt grundlag for at fremme trivsel, som kan udnyttes, hvor der er behov for det, så trivselsproblemer kan undgås eller minimeres.

Styrket trivsel er et af de tre overordnede mål med aftalen om et fagligt løft af folkeskolen. Det følger af aftalen, at

Med udgangspunkt i Dansk Center for Undervisningsmiljø's termometer udvikles der klare og obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden som grundlag for, at kommuner og skoler kan arbejde systematisk og målrettet med at styrke elevernes trivsel i sammenhæng med den faglige udvikling.

Indikatorerne skal danne grundlag for det nye måltal for trivsel i folkeskolen, hvor løbende digitale målinger vil skabe åbenhed om trivsel, ro og orden, som kan bidrage til at understøtte skolerne og kommunernes arbejde og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt.

Der skal således udvikles en national trivselsmåling med indikatorer for trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden, hvor indikatorerne for trivsel skal kunne danne udgangspunkt for et nationalt måltal for trivsel. Med trivselsmålingen får kommuner og skoler et redskab til at identificere den enkelte skoles styrker og udfordringer i relation til elevernes trivsel med henblik på at understøtte det daglige arbejde med at styrke trivslen. Målingen kan altså fortælle, hvordan det står til med elevernes trivsel, men ikke hvorfor, eller hvad der præcis skal gøres for at følge op. Som opfølgning på trivselsmålingen skal det derfor være muligt at få viden om og vejledning i, hvordan den pågældende skole kan igangsætte dialog om og arbejde videre med sine resultater.

Undervisningsministeriet har i december 2013 nedsat en ekspertgruppe med deltagelse af:

- Bjørn Holstein, professor ved Statens Institut for Folkesundhed (formand)
- Jill Mehlbye, programleder ved KORA
- Hans Henrik Knoop, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
- Helle Rabøl Hansen, adjunkt ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

Ekspertgruppen har haft til opgave at give anbefalinger til ministeriet vedrørende indholdet i den nationale trivselsmåling. Det følger af ekspertgruppens kommissorium, der er vedlagt som bilag 2, at ekspertgruppen har skullet afrapportere skriftligt af to omgange.

Undervisningsministeriet har valgt SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd – som konsulent på arbejdet med at udvikle trivselsmålingens indhold. Konsulenterne skal bistå ekspertgruppen i at sørge for, at spørgsmålene har den nødvendige forskningsmæssige kvalitet, og SFI har således forestået den praktiske udvikling af det konkrete spørgeskema på baggrund af ekspertgruppens begrebsafklaring samt givet et bud på, hvilke spørgsmål der skal indgå i beregningen af en samlet målindikator for trivsel. Dette arbejde er udført i løbende dialog med ekspertgruppen og den tilknyttede sekretariatsbetjening bestående af ministeriet – Afdelingen for Folkeskole og Internationale Opgaver og UNI-C – og Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM.

Ekspertgruppens første afrapportering blev offentliggjort via Undervisningsministeriets hjemmeside i maj 2014.¹ Rapporten indeholder gruppens drøftelser og anbefalinger vedrørende en afklaring af begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden samt hyppighed, målgruppe, afrapportering og vejledning tilknyttet målingen. I forlængelse af den første anbefalingsrapport og de videre drøftelser anbefaler ekspertgruppen en årlig måling blandt alle skolens elever fra 0. til 9. klasse. Målingen bør gennemføres inden for en kortere, nærmere afgrænset periode. Målingen vil være anonym, frivillig og bør gennemføres blandt alle folkeskolens elever – herunder også elever på specialskoler – med mindre, der er særlig grund til at fritage eleven. For ekspertgruppens indledende anbefalinger og nærmere argumentation herfor henvises læseren til den første anbefalingsrapport, der er vedlagt som bilag 3.

Denne anden anbefalingsrapport er ekspertgruppens endelige afrapportering. Det følger af kommissoriet, at den endelige afrapportering skal indeholde dels en vurdering af anvendeligheden af konsulenternes forslag til indikatorer for elevernes trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden, dels en vurdering af forslaget til den samlede målindikator for trivsel. Denne anbefalingsrapport kommer således i naturlig forlængelse af ekspertgruppens første afrapportering, men indeholder relevante punkter herfra, som gør det muligt at læse den selvstændigt. Ekspertgruppens første afrapportering er dog stadig yderst vedkommende i forhold til at få en nuanceret introduktion til det konceptuelle grundlag for målingens indhold og det spørgeskema, som præsenteres i det følgende. Endvidere giver den første afrapportering indblik i de indledende drøftelser vedrørende målgruppe, hyppighed, afrapportering og vejledning.

I det følgende gives ekspertgruppens endelige anbefalinger til indikatorer for trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden og udviklingen af en samlet målindikator for trivsel. Desuden giver ekspertgruppen – i forlængelse af sin første afrapportering til ministeriet – nu sine endelige anbefalinger til afrapportering, målgruppe og hyppighed samt vejledning tilknyttet trivselsmålingen. I sine anbefalinger lægger ekspertgruppen vægt på, at trivselsmålingens spørgeskema består af spørgsmål, der dækker det begrebslige indhold, som ekspertgruppen har fundet vigtigt, samtidig med at spørgsmålene er validerede og/eller dokumenteret nyttige gennem flere tidligere undersøgelser. Ekspertgruppen bemærker, at målingens indhold vil påvirke det faglige og pædagogiske arbejde i folkeskolen, og at det derfor er afgørende, at spørgsmålene afspejler de vigtige facetter af trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden i skolen, som ekspertgruppen har identificeret i løbet af sit arbejde. Det har derfor været vigtigt for eksperterne, at den statistiske validering af spørgsmålene ikke har elimineret spørgsmål, som eksperterne ellers fandt centrale, men at den videnskabeligt funderede begrebsramme er blevet respektfuldt behandlet i udviklingen af spørgsmål.

Udformningen af selve spørgeskemaet tager udgangspunkt i andre spørgeskemaer, som har været brugt i Danmark, Norge og Sverige med gode erfaringer. En komplet referenceliste på undersøgelser og spørgeskemaer anvendt i forbindelse med spørgeskemaets udformning er vedlagt som bilag 1. Med

¹ Læs ekspertgruppens første afrapportering her:

<http://www.uvm.dk/~media/UVM/Filer/Aktuelt/PDF14/140520%20Ekspertgruppens%20foerste%20afrapportering.aspx>

ekspertgruppens konceptuelle afklaring og denne spørgsmålsbank har SFI udarbejdet et spørgeskema, som efterfølgende er pilottestet og justeret med bidrag fra ekspertgruppen. Justeringen af spørgeskemaet som følge af pilotundersøgelsen har været med fokus på at erstatte mindre velfungerende spørgsmål med spørgsmål som, både ekspertgruppen og SFI vurderer, vil fungere i henhold til at udvikle en måling, som kommuner og skoler kan anvende i deres arbejde med trivsel og undervisningsmiljø. Kommuner og skoler skal her forstås bredt som kommunalbestyrelsen, skoleforvaltningen og skoleudvalg, skoleledelsen, skolebestyrelsen og teamet omkring den enkelte klasse – herunder lærere, pædagoger og særlige ressourcepersoner i form af fx sundhedsplejersker, trivselslærere og PPR samt ikke mindst eleverne selv og deres forældre. Den kommende folkeskolereform, der blandt andet kan knytte medarbejdere i SFO'er og fritidsklubber stærkere til skolesystemet, kan på sigt medføre en justering af spørgeskemaets spørgsmål, så de passer til den nye organisering af folkeskolen. Samtidig kan den nye organisering, hvor faggrupperne knyttes tættere, medvirke til at styrke det lokale arbejde med at forberede, gennemføre og følge op på den nationale trivselsmåling. I forlængelse heraf anbefaler ekspertgruppen en evaluering af trivselsmålingen, når kommuner og skolerne har gennemført målingen i et par år.

Indikatorer for elevernes trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden

Trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden er overskrifterne på spørgerammen udviklet af SFI i samarbejde med ekspertgruppen, som vil udgøre indholdet i trivselsmålingen.

Ekspertgruppen anbefaler, at spørgeskemaet for trivselsmålingen opfylder følgende krav:

- 1) Spørgeskemaet skal måle det begrebslige indhold, som ekspertgruppen er nået frem til, og som udgør den faglige definition af begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden.
- 2) Spørgeskemaet skal være valideret gennem fokusgruppeinterviews med elever og gennem statistiske analyser af spørgsmålenes funktion, herunder dokumentation for at spørgsmålene fungerer ensartet for piger og drenge på forskellige klassetrin og blandt elever med og uden dansk som hjemmesprog.
- 3) Spørgeskemaet skal være overskueligt for eleverne og producere resultater, som er overskuelige og brugbare for skolerne.
- 4) Spørgeskemaet bør være så udførligt, at det resulterer i en datamængde, der er tilstrækkelig til at identificere skolernes situation, herunder både styrkesider og eventuelle trivselsrelaterede problemer med henblik på gennem vejledning mv. at fremme skolernes arbejde med elevernes trivsel.
- 5) Spørgeskemaet skal være så kort, at udfyldelsen kan gennemføres inden for en lektion, uden at eleverne giver op eller mister koncentrationen. Spørgeskemaet skal helst være så kort, at det er muligt at tilføje andre moduler såsom fx et supplerende modul for undervisningsmiljø, der kan imødekomme skolernes behov i forhold til den lovpligtige undervisningsmiljøvurdering, samt andre tematiserede spørgsmål efter kommuners og skolers ønske, og at et sådant kombineret spørgeskema kan udfyldes inden for én lektion.
- 6) Det skal være muligt for eleverne at vælge, om de ønsker oplæsning af spørgsmål og svarmuligheder. Dette er en støttefunktion til hjælp for svage læsere og elever, som foretrækker at blive instrueret mundtligt.

Ekspertgruppen er i samarbejde med SFI nået frem til, at trivselsmålingen bør bestå af 40 spørgsmål. Ekspertgruppen vurderer, at SFI's forslag til spørgeskema afspejler ekspertgruppens konceptualisering og producerer data, som er velegnede til at udforme nationale måltal for trivsel og velegnede til skoler-nes efterfølgende arbejde med at videreudvikle trivsel og undervisningsmiljø. SFI vil i sin afsluttende afrapportering, der vil være klar i sommeren 2014, give et konkret bud på udformningen af de nationale måltal.

På baggrund af pilottesten vurderer ekspertgruppen, at en række af de udvalgte spørgsmål egner sig dårligt til at blive stillet i indskolingen, ligesom de yngste elever – der har vanskeligere ved at koncentrere sig – med fordel kan gennemføre et kortere skema end elever på mellemtrinnet og i udskolingen. Ekspertgruppen lægger det op til SFI at give et konkret bud på, hvilke spørgsmål der mere præcist skal stilles til elever i indskolingen. SFI vil give et bud herpå i deres endelige afrapportering i sommeren 2014.

Grundlaget for anbefalingen er ekspertgruppens præcisering af indholdet i begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden.

I forhold til begrebet **trivsel** er der særligt tre dimensioner, som ekspertgruppen ønsker, at målingen skal afdække. De tre dimensioner vedrører det, som ekspertgruppen kalder skoletrivsel, dvs. aspekter af elevens trivsel, som har mest direkte tilknytning til skolen og skolelivet.

Den første dimension er *elevens psykiske og fysiske velbefindende*, herunder elevens glæde, tryghed og engagement i skolelivet og dets udfordringer samt oplevelse af anerkendelse, tilhørsforhold og indflydelse på skolen.

Den anden dimension er *elevens oplevelse af faglige og personlige kompetencer* – herunder særligt

- *self-efficacy* – at eleven føler sig kompetent til at sætte mål for sig selv og nå dem,
- *social kompetence* – at eleven føler sig kompetent til at indgå konstruktivt i et socialt samspil,
- *resiliens* – at eleven føler sig kompetent til at mestre og overkomme modgang
- og *oplevelsen af at kunne deltage og bidrage betydningsfuldt i skolens aktiviteter*, som forudsætter både frihedsgrader for og selvdisciplin af eleven.

Den tredje dimension er *elevens oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne*, herunder elevens oplevelse af støtte og accept fra familien, sine klassekammerater og læreren og andre voksne på skolen. Disse aspekter overlapper ekspertgruppens præcisering af begrebet **undervisningsmiljø**, som omhandler elevens oplevelse af at være inkluderet i skolens faglige og sociale fællesskaber og dermed fri for mobning og at have tillid til sine klassekammerater og de voksne på skolen. Undervisningsmiljø drejer sig også om klasseledelse, undervisningsdifferentiering og skolens fysiske rammer. En anden del af undervisningsmiljøet er **ro** og **orden**, som handler om, at eleven ikke må føle sig forstyrret af larm og uro. Samtidig er det vigtigt at forstå lyde og dynamik som en vigtig del af den udviklende og udfordrende skole, som holder eleverne stimulerede og fri for kedsomhed og passivitet.

Den endelige afklaring af spørgeskemaets indhold er foretaget på baggrund af SFI's pilotundersøgelse. SFI har identificeret spørgsmål, der overlapper hinanden i betydning, og spørgsmål som eleverne fandt vanskelige at forstå og derfor svare på. Pilotundersøgelsen har altså bragt en finjustering af spørgeskemaet med sig, som ekspertgruppen har bidraget til, og som også er inspireret af input fra en række af folkeskolens interessenter. Finjusteringen har haft til formål at udrydde små men åbenlyse uhensigtsmæssigheder, men samtidig holde fast i det begrebslige grundlag, som ekspertgruppen har set som en

forudsætning for at lave en måling, der er pædagogisk meningsfuld og brugbar. Resultatet er en tilfredsstillende spørgeramme med validerede spørgsmål, som afspejler de af ekspertgruppen definerede begreber og temaer for målingens indhold. Spørgsmålene afspejler den ovennævnte konceptualisering.

Udvalgte spørgsmål fra trivselsmålingen skal udgøre grundlaget for aggregeringen af nationale trivselsmåltal. Disse spørgsmål skal indholdsmæssigt afspejle centrale indikatorer for elevernes trivsel med udgangspunkt i ekspertgruppens konceptualisering. Spørgsmålene skal i øvrigt have været særligt vel-fungerende i spørgeskemaet. Ekspertgruppen afventer SFI's anbefaling til, hvor mange og hvilke konkrete spørgsmål fra det komplette spørgeskema der skal danne udgangspunkt for disse trivselsmåltal.

Den konkrete metode til beregning af måltal falder uden for ekspertgruppens kommissorium. Ekspertgruppen anbefaler dog, at der udvikles måltal med følgende egenskaber: Der udvikles måltal for hvert af temaerne velbefindende, oplevelse af kompetencer, oplevelse af støttende omgivelser, oplevelse af undervisningsmiljø samt ro og orden. For nogle af disse temaer kan det være hensigtsmæssigt at udvikle flere specifikke måltal, fx måltal for elevernes sociale kompetence, for mobning og for oplevelse af psykosocial støtte i skolemiljøet. Måltallet bør ikke reduceres til gennemsnit, fordi gennemsnit skjuler realiteter, som er vigtige for skolerne at inddrage i deres trivselsfremmende arbejde. Måltallet bør både oplyse andelen i klassen eller skolen, som svarer positivt i relation til trivsel, og andelen som svarer negativt.

Ekspertgruppen anbefaler, at skolerne får adgang til at se svarfordelinger for alle spørgsmål for egen skole – både spørgsmål, der indgår i måltal, og andre spørgsmål. Desuden skal kommunerne have adgang til at se svarfordelinger på alle spørgsmål samt aggregeret trivselsmåltal for alle kommunens skoler.

Præsentation af det komplette spørgeskema

SFI har udviklet spørgeskemaet på baggrund af ekspertgruppens drøftelser og anbefalinger til målingens indhold, herunder hvilke temaer og begreber i relation til elevers trivsel som målingens spørgsmål bør indfange. I arbejdet med at udvikle spørgsmål til trivselsmålingen har SFI prioriteret at anvende formuleringer, som har vist sig højt valide i andre, lignende undersøgelser, blandt andet DCUM's Termometeret, Skolebørnsundersøgelsen, Norges nationale trivselsundersøgelse mv. Det skyldes, at selv små ændringer af ord og vendinger i spørgsmålsformuleringer kan få især børn til at opfatte spørgsmålet helt anderledes end tilsigtet fra spørgsmålsstillers side. Ved at bruge spørgsmål, der har vist sig at fungere på samme målgruppe i andre undersøgelser – og efterfølgende udsætte den samlede spørgeramme for en selvstændig pilotundersøgelse – sikres en ramme af spørgsmål, som kan forstås og besvares af eleverne.

I præsentationen af de enkelte blokke i spørgeskemaet er det vigtigt at bemærke, at blokkene har visse indholdsmæssige overlap, og at mange items kan benyttes som indikator for også andre blokke. Et eksempel er, at et spørgsmål til, hvorvidt en elev kan løse sine problemer, kan indikere både en kompetence (self-efficacy) og oplevelsen af støttende omgivelser.

1. Trivsel – psykisk og fysisk velbefindende

Spørgeskemaets første blok omfatter spørgsmål vedrørende trivsel i form af psykisk og fysisk velbefindende. Psykisk velbefindende handler om at føle sig godt tilpas, føle sig vellidt og accepteret og have mod på at lære og vokse inden for de rammer og krav, skolen sætter. En elev med psykisk velbefindende har fx tillid til egne evner og muligheder og er tryk og glad ved sin skole, som eleven føler sig engageret, tilpas udfordret og inddraget i. For at måle elevens psykiske velbefindende stiller denne blok spørgsmål til elevens selvværd, til ensomhed og tilhørsforhold, til faglige fremskridt og til den generelle

glæde ved skolen og klassen. Samtidig stilles der spørgsmål til mave- og hovedpine for at måle aspekter af elevens fysiske velbefindende.

Psykisk og fysisk velbefindende belyses med i alt ti spørgsmål.

1) Er du glad for din skole?

__ Meget tit(1)

__ Tit(2)

__ En gang i mellem(3)

__ Sjældent(4)

__ Aldrig(5)

2) Er du glad for din klasse?

__ Meget tit(1)

__ Tit(2)

__ En gang i mellem(3)

__ Sjældent(4)

__ Aldrig(5)

3) Hvad synes dine lærere om dine fremskridt i skolen?

__ Virkelig gode(1)

__ Gode(2)

__ Middel(3)

__ Under middel(4)

4) Hjælper dine lærere dig med at lære på måder, som virker godt?

__ Meget tit(1)

__ Tit(2)

__ En gang i mellem(3)

__ Sjældent(4)

__ Aldrig(5)

5) Lykkes det for dig at lære dét, du gerne vil, i skolen?

__ Meget tit(1)

__ Tit(2)

__ En gang i mellem(3)

__ Sjældent(4)

__ Aldrig(5)

6) Føler du dig ensom?

__ Meget tit(1)

__ Tit(2)

__ En gang i mellem(3)

__ Sjældent(4)

__ Aldrig(5)

7) Jeg føler, at jeg hører til på min skole.

Helt enig(1)

Enig(2)

Hverken enig eller uenig(3)

Uenig(4)

Helt uenig(5)

8) Jeg kan godt lide pauserne i skolen.

Helt enig(1)

Enig(2)

Hverken enig eller uenig(3)

Uenig(4)

Helt uenig(5)

9) Hvor tit har du ondt i maven?

Meget tit(1)

Tit(2)

En gang imellem(3)

Sjældent(4)

Aldrig(5)

10) Hvor tit har du ondt i hovedet?

Meget tit(1)

Tit(2)

En gang imellem(3)

Sjældent(4)

Aldrig(5)

2. Trivsel – kompetencer

Næste blok af spørgeskemaet omhandler elevens oplevelse af faglige og personlige kompetencer, herunder særligt *self-efficacy* – at eleven føler sig kompetent til at sætte mål for sig selv og nå dem – *resiliens* – at eleven føler sig kompetent til at mestre og overkomme modgang – og elevens *oplevelse af at kunne deltage og bidrage betydningsfuldt i skolens aktiviteter*, som forudsætter både frihedsgrader for og selvdisciplin af eleven. Blokken stiller derfor spørgsmål til elevens oplevelse af at kunne løse sine problemer og nå sine mål, koncentrere sig og samarbejde samt elevens lyst til og oplevelse af mening med læring.

Kompetencer belyses med otte spørgsmål.

11) Hvor tit kan du finde en løsning på problemer, bare du prøver hårdt nok?

Meget tit(1)

Tit(2)

En gang imellem(3)

Sjældent(4)

Aldrig(5)

- 12) Hvor tit kan du klare det, du sætter dig for?
__Meget tit(1)
__Tit(2)
__En gang imellem(3)
__Sjældent(4)
__Aldrig(5)
- 13) Kan du koncentrere dig i timerne?
__Meget tit(1)
__Tit(2)
__En gang i mellem(3)
__Sjældent(4)
__Aldrig(5)
- 14) Jeg klarer mig godt fagligt i skolen.
__Helt enig(1)
__Enig(2)
__Hverken enig eller uenig(3)
__Uenig(4)
__Helt uenig(5)
- 15) Jeg gør gode faglige fremskridt i skolen.
__Helt enig(1)
__Enig(2)
__Hverken enig eller uenig(3)
__Uenig(4)
__Helt uenig(5)
- 16) Jeg prøver at forstå mine venner, når de er triste eller sure.
__Meget tit(1)
__Tit(2)
__En gang imellem(3)
__Sjældent(4)
__Aldrig(5)
- 17) Jeg er god til at arbejde sammen med andre.
__Meget tit(1)
__Tit(2)
__En gang imellem(3)
__Sjældent(4)
__Aldrig(5)
- 18) Jeg tør godt sige min mening, når jeg synes, at noget er uretfærdigt.
__Meget tit(1)

- Tit(2)
- En gang imellem(3)
- Sjældent(4)
- Aldrig(5)

3. Trivsel – oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne

Denne blok vedrører elevens oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne, som viser sig ved støtte og accept fra lærere og klassekammerater. Der stilles spørgsmål til, hvordan eleverne i klassen er overfor hinanden og elevens oplevelse af undervisningen og læreren.

Oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne belyses med fire spørgsmål.

19) Undervisningen giver mig lyst til at lære mere.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

20) De fleste af eleverne i min klasse er venlige og hjælpsomme.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

21) Andre elever accepterer mig, som jeg er.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

22) Lærerne er gode til at støtte mig og hjælpe mig i skolen, når jeg har brug for det.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

4. Undervisningsmiljø – psykosocialt

Spørgeskemaets fjerde blok omfatter det psykosociale undervisningsmiljø, som på mange måder overlapper det aspekt af trivsel, som vedrører støttende og inspirerende omgivelser. Ved at stille spørgsmål

til elevinddragelse i undervisningen og elevens forhold til klassekammeraterne, herunder tryghed og mobning, har blokken til formål at måle elevens oplevelse af skolens undervisningsmiljø, som – hvis det er sundt – giver eleven mulighed for at føle sig anerkendt, inkluderet og udfordret på passende vis.

Psykosocialt undervisningsmiljø belyses med seks spørgsmål.

23) Er du blevet mobbet i dette skoleår?

- Meget tit(1)
- Tit(2)
- En gang i mellem(3)
- Sjældent(4)
- Aldrig(5)

24) Har du selv mobbet nogen i skolen i dette skoleår?

- Meget tit(1)
- Tit(2)
- En gang i mellem(3)
- Sjældent(4)
- Aldrig(5)

25) Når du går i skole, er du så bange for at blive til grin?

- Ja, meget
- Ja, i nogen grad
- Hverken eller
- Nej

26) Hvor ofte føler du dig tryk i skolen?

- Altid
- For det meste
- En gang i mellem
- Sjældent
- Aldrig

27) Er du og dine klassekammerater med til at bestemme, hvad I skal arbejde med i klassen?

- Meget tit(1)
- Tit(2)
- En gang i mellem(3)
- Sjældent(4)
- Aldrig(5)

28) Lærerne sørger for, at elevernes ideer bliver brugt i undervisningen.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)

- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

5. Undervisningsmiljø – ro og orden

Denne blok omfatter den del af undervisningsmiljøet, der handler om ro og orden, forstået som en skole med regler og pejlemærker for socialt accepteret adfærd. Ro og orden handler om, at eleven ikke føler sig forstyrret af larm og uro i en sådan grad, at det forhindrer koncentration og læring, samtidig med at der er rum for kreativ udfoldelse og de lyde, der kommer af dynamisk gruppearbejde mv. Ro må ikke afspejle kedsomhed. Spørgsmålene fokuserer på vigtige aspekter af klasseledelse samt elevens oplevelse af selv at kunne gøre noget ved uro, forstyrrelser og kedsomhed i undervisningen.

Ro og orden belyses med syv spørgsmål.

- 29) Hvis jeg bliver forstyrret i undervisningen, kan jeg hurtigt gøre noget, så jeg igen kan koncentrere mig.
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang imellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)
- 30) Hvis der er larm i klassen, kan lærerne hurtigt få skabt ro.
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang imellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)
- 31) Er undervisningen kedelig?
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang i mellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)
- 32) Er undervisningen spændende?
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang imellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)

- 33) Hvis jeg keder mig i undervisningen, kan jeg gøre noget for, at det bliver spændende at lære igen.
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang i mellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)
- 34) Hvis noget er for svært for mig i undervisningen, kan jeg gøre noget for at komme godt videre.
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang i mellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)
- 35) Møder dine lærere præcist til undervisningen?
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang i mellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)

6. Undervisningsmiljø – fysisk

Denne afsluttende blok vedrører det fysiske undervisningsmiljø, som har betydning for elevens trivsel i den forstand, at et sundt inde- og udeklima samt funktionelle fysiske rammer i relation til leg og læring understøtter elevens mulighed for at trives. Blokken spørger til forstyrrende støj i undervisningen samt elevens mening om klasseværelset, udearealerne og toiletterne. Ekspertgruppen vurderer, at det fysiske og æstetiske undervisningsmiljø ligger uden for ekspertgruppens kompetenceområde, ligesom pilotsten peger på, at det vil kræve et større antal mere detaljerede spørgsmål at afdække disse dimensioner. Ekspertgruppen anerkender dog, at disse dimensioner er særligt relevante i forhold til skolernes arbejde med den lovpligtige undervisningsmiljøvurdering, som skolerne skal udarbejde hvert tredje år. Det foreslås derfor, at DCUM med udgangspunkt i det eksisterende Termometer udvikler et supplerende spørgsmålsmodul, som skolerne let kan vælge til, når de afvikler den obligatoriske måling. Modulet stilles til rådighed i den digitale understøttelse af den obligatoriske måling.

Fysisk undervisningsmiljø belyses med fem spørgsmål.

- 36) Er det let at høre, hvad læreren siger i timerne?
- Meget tit(1)
 - Tit(2)
 - En gang i mellem(3)
 - Sjældent(4)
 - Aldrig(5)

37) Er det let at høre, hvad de andre elever siger i timerne?

- Meget tit(1)
- Tit(2)
- En gang i mellem(3)
- Sjældent(4)
- Aldrig(5)

38) Jeg synes godt om udeområderne på min skole.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

39) Jeg synes godt om undervisningslokalerne på skolen.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

40) Jeg synes, toiletterne på skolen er pæne og rene.

- Helt enig(1)
- Enig(2)
- Hverken enig eller uenig(3)
- Uenig(4)
- Helt uenig(5)

Afrapportering der understøtter det lokale arbejde

Afrapportering af målingens resultater til skoler og kommuner danner udgangspunkt for kommuner og skolars arbejde med trivsel og undervisningsmiljø.

Ekspertgruppen anbefaler, at trivselsmålingens resultater afrapporteres i overskuelige rapporter, der viser svarene på trivselsmålingens forskellige spørgsmål samt de nationale måltal. Rapporterne skal gøre det nemt for modtageren at identificere særlige styrker, udfordringer og udviklingspotentialer i resultaterne. Detaljeringsniveauet bør derfor være tilpasset trivselsmålingens forskellige målgrupper, så de kan bidrage til det opfølgende arbejde på baggrund af deres respektive roller.

Afrapporteringen bør tydeligt udtrykke, hvordan resultaterne generelt skal tolkes, og hvilke resultater der er særligt relevante at tage med videre i skolens arbejde med trivsel og undervisningsmiljø. Her bør budskabet være, at elevernes svar på de enkelte spørgsmål er kernen til at forstå klassens eller skolens behov, mens hovedformålet med trivselsmåltal er at følge den generelle udvikling i trivsel over tid.

Ekspertgruppen vurderer, at det er vanskeligt og misvisende at beregne ét og kun ét måltal for trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden. Dels vil man have mere glæde af at få specifikke måltal for de forskellige komponenter, og dels er et enkelt måltal formentlig matematisk ukorrekt og dermed ugyldigt. Ekspertgruppen anbefaler, at der udvikles et sæt måltal for hver skole, som giver skolen tydelig indikation af, hvor situationen er god, og hvor der er brug for forbedring.

Som det også fremgår af ekspertgruppens anbefalinger til vejledning nedenfor, bør der være en stærk kobling mellem afrapportering og vejledning, som gør det lettere for kommuner og skoler at igangsætte indsatser, som passer præcis til det lokale behov.

Grundlaget for anbefalingen er, at afrapporteringen skal virke motiverende for kommuner og skoler i forhold til at igangsætte relevante indsatser. Rapporterne med trivselsmålingens resultater skal være overskuelige og give de resultater, som den pågældende målgruppe har brug for til at arbejde videre med trivsel og undervisningsmiljø. Målgrupper med interesse for afrapporteringen af trivselsmålingens resultater indbefatter kommunalbestyrelsen, skoleforvaltningen og skoleudvalg, skoleledelsen, skolebestyrelsen og teamet omkring den enkelte klasse, som foruden lærere og pædagoger omfatter særlige ressourcepersoner i form af fx sundhedsplejersker, trivselslærere og PPR samt ikke mindst eleverne selv og deres forældre. Data om kommunens skoler er vigtige for kommunalbestyrelsen, skoleforvaltningen og skoleudvalg. Detaildata om hele skolens situation er vigtige for skolebestyrelsen, ledelsen og personalet, men ikke nødvendigvis for andre. Detaildata om enkelte klasser (evt. grupper af klasser med samme lærergruppe) er især vigtige for eleverne, forældrene og lærerne samt ledelsen på skolen. Blandt andet skal lærerne kunne anvende deres klassers samlede resultater til at arbejde fokuseret med trivsel i klassen i samarbejde med elever og evt. i samarbejde med forældrene, mens det vil være tilstrækkeligt for kommunen at kunne se resultater for hele klassens årgang. Da ekspertgruppen anbefaler en trivselsmåling, der er anonym for eleverne, vil afrapporteringens laveste detaljeringsgrad være klasseniveau. For at beskytte anonymiteten for elever i meget små klasser anbefaler ekspertgruppen, at man følger UNI-C's princip om ikke at vise svarfordelinger for klasser med under fem elever.

Det er ekspertgruppens erfaring, at afrapportering, som kan medføre udstilling og rangordning af skoler, kan virke demotiverende på de enkelte skoler, uanset om de får gode eller mindre gode resultater af målingen. Samtidig er en sådan rangordning matematisk ugyldig, fordi det er langt mere kompliceret at fremstille måltal for trivselsmålinger end måltal for fx elevers skolekundskaber, hvor man kan tælle antal rigtige svar. Afrapporteringen bør afspejle, at der altid er rum for udvikling. Samtidig skal den undgå at stresse og demotivere kommuner og skoler, som er udfordrede i forhold til trivsel og undervisningsmiljø, ved netop at tydeliggøre, hvilket arbejde der kan lægges hvor. Denne klarhed omkring udviklingspotentialet forudsætter afrapportering og vejledning, der viser, hvad de forskellige resultater af målingen kan bruges til: Trivselsmåltallet kan indikere udviklingen i trivsel på den enkelte skole og i den enkelte klasse over tid – og fungere som redskab til at følge med i den nationale udvikling – men det afgørende for skolernes arbejde er, at de kender til besvarelsene på de enkelte spørgsmål og kan få vejledning i, hvordan resultaterne kan omsættes til indsatser.

Hensigtsmæssig og motiverende afrapportering handler også om, at trivselsmålingens resultater tilfalder de tilsigtede målgrupper. Afrapporteringen til de forskellige målgrupper bør ske automatisk og umiddelbart efter, at målingen er gennemført på landets skoler.

En årlig måling for alle

Ekspertgruppen anbefaler en årlig måling af trivsel for elever i 0.-9. klasse. En årlig måling stiller krav om lokale ressourcer, men gør det muligt for kommuner og skoler at sætte hurtigt ind, hvor der tegner sig problemer i relation til trivsel og undervisningsmiljø, og følge udviklingen, hvor man har gjort en særlig indsats.

Trivselsmålingen bør være for elever i 0.-9. klasse, men ekspertgruppen anbefaler, at resultaterne for 0.-3. klasse ikke indgår i aggregeringen af trivselsmåltal, fordi der kan rejses tvivl om validiteten af målinger blandt så unge elever. Derimod kan målingen i disse klassetrin udmærket fungere som lokal inspiration til at sætte ind med trivselsfremmende foranstaltninger, hvor det ser ud til at være påkrævet. Det kan overvejes, om målingen bør variere i sin form og indhold, så elever i 0.-3. klasse gennemfører en endnu kortere undersøgelse, som kan danne grundlag for udbytterige processer også i indskolingsklasserne. Af respekt for barnets rettigheder anbefaler ekspertgruppen, at målingen er frivillig for den enkelte elev, men obligatorisk for klassen. Ekspertgruppen anbefaler også, at man appellerer til eleverne om at deltage, uagtet at deltagelse er frivillig. Elever, der går på specialskoler eller deltager i specialundervisning, opfordres også til at gennemføre målingen, med mindre den pågældende specialklasses lærere eller institutionens personale skønner det hensigtsmæssigt, at eleven fritages på grund af elevens betydelige funktionsnedsættelse.

Grundlaget for anbefalingen baserer sig på, at trivselsmålingen skal være et integreret redskab i skolernes værktøjskasse til arbejdet med trivsel og undervisningsmiljø. Ekspertgruppen har drøftet styrker og udfordringer ved en årlig måling, og konklusionen er, at styrken ved at kunne igangsætte og revidere indsatser på baggrund af en årlig status på trivselsmålingen opvejer de ressourcemæssige udfordringer, kommuner og skoler får ved at skulle gennemføre målingen årligt.

Ekspertgruppen har drøftet mulighederne for en måling, der også inkluderer elever på 0.-3. klassetrin. Gruppen er meget opmærksom på de validitetsproblemer, der opstår, hvis trivselsmålingens spørgsmål ikke formuleres i et sprog, som eleverne forstår. I kraft af 0.-3. klasseelevers kognitive udvikling er det en særlig udfordring at stille spørgsmål til netop denne aldersgruppe, og der er en risiko for, at målingen på disse klassetrin afspejler en momentan stemning snarere end en generel og stabil vurdering af trivsel og undervisningsmiljø. Ekspertgruppen har derfor bedt SFI om at analysere DCUM's data med fokus på, hvordan eleverne i 0.-3. klasse forstår DCUM's spørgeramme sammenlignet med de ældre elever. SFI's konklusion på baggrund af disse analyser er, at mønstrene i elevernes svar er tydeligere for 4.-9. klasse, men ikke i et omfang der giver anledning til at fraråde 0.-3. klasseelevernes deltagelse i trivselsmålingen. Samme konklusion følger af SFI's pilotundersøgelse af spørgeskemaet. Derudover er der i spørgsmålsformuleringerne tilstræbt en klarhed, der fordrer valide svar både for de yngste elever og for svage læsere. Det gælder særligt den endelige version af spørgeskemaet, der – fordi den er udformet på baggrund af erfaringerne fra pilotundersøgelsens spørgeskemaundersøgelse og fokusgruppeinterview – har opnået et lavt lixtal, dvs. er letlæseligt for eleverne.

Ekspertgruppen finder desuden, at selvom elever i 0.-3. klasse kan have vanskeligt ved at forstå og give valide svar på alle målingens spørgsmål, kan deres deltagelse i målingen styrke arbejdet med trivsel på klassen, fordi der kommer fokus på emnet. Med opfølgende samtaler på klassen eller andre supplerende tiltag, der kan indikere elevernes opfattelse af trivsel og undervisningsmiljø, er det mindre essentielt, om selve trivselsmålingens resultater er fuldstændig valide for 0.-3. klasse.

Ekspertgruppen anbefaler, at trivselsmåltal udelukkende er aggregeret på baggrund af data fra elever i 4.-9. klasse, da denne målgruppe med større sikkerhed kan bidrage med valide svar på trivselsmålingen

spørgsmål, hvilket bekræftes af både SFI's analyser af DCUM's data og erfaringer fra lignende undersøgelser og den generelle forskning om skoleelevers trivsel.

Ekspertgruppen anbefaler en måling, der er frivillig for eleverne, selvom det kan gøre det sværere at sætte ind over for elever eller hele klasser præget af dårlig trivsel, fordi der simpelthen mangler data fra trivselsmålingen, eller bestemte typer elever undlader at deltage i målingen. Ekspertgruppen ser ingen nytte i – eller mulighed for – at tvinge nogle elever til at gennemføre målingen mod deres vilje. Dels vil det være etisk problematisk, og dels vil det have uheldig indflydelse på datas troværdighed, hvis eleverne ikke har gjort sig umage med at svare ærligt på spørgsmålene. Her har eksperterne fuld tillid til, at et kompetent skolepersonale kan overbevise eleverne om, at det er til alles bedste, at så mange som muligt besvarer spørgeskemaet – også elever fra specialundervisningen, hvis ikke det vurderes uhensigtsmæssigt.

Vejledning som forudsætning for trivselsmålingens nytte

Grundig vejledning af trivselsmålingens centrale målgrupper er en forudsætning for, at målingen integreres som et nyttigt redskab til at arbejde med trivsel og undervisningsmiljø lokalt.

Ekspertgruppen anbefaler, at der udarbejdes nuanceret vejledningsmateriale rettet mod målingens forskellige målgrupper. Opgaven med at udvikle vejledningsmateriale kan fx placeres hos DCUM, der har stor erfaring på området, men også andre interessenter med ekspertise inden for vejledning af bestemte målgrupper kan inddrages i dette helt centrale arbejde med at udvikle vedkommende vejledning. Ekspertgruppen forventer samtidig, at kommuner og skoler organiserer sig på en måde, som understøtter en hurtig og effektiv opfølgning på alarmerende resultater af målingen. Uanset om det vedrører trivselsunderstøttende indsatser i bestemte klasser eller det at tage hånd om elever, der har det svært efter at have gennemført målingen, er det helt afgørende, at kommuner og skoler organiserer sig, så problemerne kan løses. Skolerne kan ud over lærere og pædagoger omkring den enkelte klasse fx også indtænke et eventuelt ressourcecenter, AKT-vejleder, inklusionsvejleder, PPR, sundhedsplejen og andre ressourcepersoner på skolen ind i indsatsen.

Grundlæggende vil der være tale om skriftlig vejledning, men materialets form og indhold bør variere med den enkelte målgruppe og ikke mindst aldersgruppe, så der fx tænkes i elektronisk og visuelt levende vejledning rettet mod eleverne. I arbejdet med at udvikle relevant vejledningsmateriale kan det derfor være nyttigt at indgå dialog med de enkelte målgrupper, så vejledningen tilpasses deres udtrykte behov og ikke informerer i et omfang, der virker unødigt og uoverskueligt. Vejledningsmaterialet skal kunne anvendes i alle kommuner, uanset om de bruger det nationalt udviklede måleværktøj eller deres eget værktøj.

Vejledningsmaterialet skal adressere udfordringer før, under og efter målingens gennemførelse og dermed omhandle dels forberedelse og praktisk gennemførelse af målingen, dels opfølgning og forslag til indsatser og initiativer som følge af afrapportering. Så snart en skole modtager resultaterne af en trivselsmåling, skal den kunne få vejledning i at se udviklingspotentialer i de konkrete resultater, og hvor det giver mening at igangsætte en trivselsunderstøttende indsats.

Grundlaget for anbefalingen er, at trivselsmålingens forskellige målgrupper føler sig motiverede til og trykkes ved at anvende trivselsmålingen og dens resultater til at arbejde målrettet med trivsel og undervisningsmiljø lokalt. Målgrupper med behov for vejledning er de samme som målgrupperne med inte-

resse for afrapporteringen af målingens resultater nemlig skoleforvaltningen og skoleudvalg, skoleledelsen, skolebestyrelsen, teamet omkring den enkelte klasse samt eleverne og deres forældre. Sproget og layoutet skal henvende sig til den pågældende målgruppe og aldersgruppe, og særligt vejledningen til eleverne bør udformes på en kreativ og spændende måde, der fx tager elektroniske midler i brug. DCUM har gode erfaringer med at udarbejde vejledning rettet mod Termometerets forskellige målgrupper, hvilket ekspertgruppen har ladet sig inspirere af i sine drøftelser af behovet for vejledning i lyset af trivselsmålingen.

Vejledning før målingen skal fokusere på at forberede målingens centrale målgrupper. For det første skal kommuner, skoleledelse, lærere og andet pædagogisk personale på skolen introduceres til trivselsmålingens formål og anvendelse. De skal informeres om målingens formål i henhold til lovkrav, undersøgelsesmiljøvurdering og mulighederne for at følge udviklingen i trivsel over tid og igangsætte trivselsunderstøttende indsatser. Samtidig skal skoleledelse og lærere have teknisk og praktisk vejledning i, hvordan It-systemet fungerer og anvendes som elektronisk måleredskab. Vejledningen omfatter her dels oplysninger om fx login, men også en generel guide til It-systemet, der blandt andet kan udforme sig som skærmttekster på computeren og lærerens mulighed for at gennemføre målingen med It-systemet for at blive fortrolig med layoutet. For det andet skal eleverne og deres forældre præsenteres for målingens formål, forberedes på målingens gennemførelse og resultaternes anvendelse. Herunder skal eleverne forberedes på trivselsmålingens spørgeramme, fx via vejledningsmateriale der adresserer spørgsmål og begreber, som kan være vanskelige at definere, eller som eleverne kan have svært ved at forstå. Både elever og forældre skal desuden orienteres om, hvordan målingens resultater vil kunne anvendes, og at eleven vil bevare sin anonymitet.

Vejledning under målingen handler hovedsageligt om at sikre, at elevernes gennemførelse af målingen så vidt muligt forløber uden tekniske problemer, nedbrud etc. En grundig introduktion og guide til It-systemet, som er omfattet af vejledningen før målingen, suppleret med fx en guide med svar på de 20 oftest stillede spørgsmål kan reducere omfanget af tekniske problemer under målingens gennemførelse. Endvidere kan der årligt i de måneder, hvor skolerne skal gennemføre målingen, etableres en hotline med teknisk personale fra UNI-C eller It-systemets udbyder, som skoler eller lærere kan kontakte med akutte spørgsmål fx i computerlokalet. Driften af en hotline-enhed er ressourcekrævende, hvorfor det bør tilstræbes, at vejledningsmaterialet medvirker til at minimere behovet for support.

Vejledning efter målingen fokuserer særligt på, hvordan de forskellige målgrupper kan se udviklingspotentialet i trivselsmålingens resultater, når de afrapporteres til lokalt niveau. Det er vigtigt, at alle personer omkring skolen – fra kommune og skoleledelse over lærere og andre ressourcepersoner på skolen til eleverne og deres forældre – kan få vejledning i, hvordan rapporter om trivselsmålingens resultater skal læses og fortolkes. Ikke alle målgrupper har lige stort behov for at forstå alle aspekter af rapportens resultater, men det er essentielt for engagementet omkring trivselsmålingen, at de, der bliver berørt af den, har adgang til og kan forstå dens grundlæggende konklusioner. Det kræver foruden tilgængelig vejledning, at rapporterne med trivselsmålingens resultater gøres så enkle og læsevenlige for deres modtagere som muligt, hvilket indgår i ekspertgruppens anbefaling om afrapportering ovenfor. Som led i en kvalitetssikring af rapporternes anvendelighed i det lokale skolemiljø foreslår ekspertgruppen, at ministeriet følger op på, hvordan de forskellige målgrupper tager imod rapporten med målingens resultater og kan bruge den i arbejdet med trivsel. På den måde foranstalles et løbende arbejde med at gøre rapporten så forståelig og brugbar for modtageren som overhovedet muligt.

Skoleledelse, lærere, pædagoger og skolens andre ressourcepersoner skal kunne få vejledning i, hvordan en skoles resultater kan omsættes til konkret handling i skolemiljøet, som også inddrager elever og forældre. Ekspertgruppen anbefaler, at skolen i forlængelse af afrapporteringen af resultater vil modtage

vejledning tilpasset skolens situation i forhold til trivsel og undervisningsmiljø. Den tilpassede vejledning skal blandt andet give bud på, hvor det er hensigtsmæssigt, at skolen fokuserer sit trivselsunderstøttende arbejde. De eksemplariske forløb, som skal udvikles som en del af aftalen om et fagligt løft af folkeskolen, kan her spille en central rolle i forhold til at tydeliggøre måder, hvorpå skoler kan arbejde med at udvikle deres undervisningsmiljø. Denne stærke kobling mellem afrapportering og vejledning har til formål at motivere skolens forskellige medarbejdere ved at gøre det lettere at identificere og igangsætte indsatser, som passer præcis til skolens behov. Det bemærkes, at det vil være en ressourcekrævende opgave i detaljen at udvikle og koble materialer til opfølgning på den nationale trivselsmåling og sikre koblingen til skolernes konkrete afrapportering. Ekspertgruppen vurderer dog, at det er essentielt, at ministeriet prioriterer opgaven højt, hvis effekten af den nationale måling skal sikres. Materialerne kan fx stilles til rådighed på den nye vidensportal for folkeskolen, som er under udvikling.

Samtidig bør der også udarbejdes vejledning målrettet lærere og skolens ressourcepersoner med henblik på at disse kan støtte elever, der får det svært efter at have gennemført målingen. Da trivselsmålingen er anonym for eleverne, er det vigtigt, at de ved, hvor de kan søge hjælp, hvis de har brug for det, og at skolen har et beredskab til at hjælpe sådanne elever.

For at sikre enkelthed i vejledningens indhold og begrænse det generelle omfang af vejledningsmateriale kan det være nødvendigt at indskrænke brugernes frihed i forhold til det digitale måleværktøj. Et fleksibelt system, der fx giver lærere mulighed for at lave meget forskellige dataudtræk fra trivselsmålingen, kan motivere og understøtte arbejdet i klassen og på skolen, men bliver samtidig mere komplekst og stiller krav til udvidet vejledning og support. På DCUM's opfordring anbefaler ekspertgruppen derfor, at der sikres en fornuftig balance mellem systemets fleksibilitet og kompleksitet.

Bilag 1. Referenceliste

Balvig, F. (2011). *Lovlydig ungdom*. København: Det Kriminalpræventive Råd.

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM). (2013). *Termometeret*, spørgeskemamodul, Danmark.

Koefoed, J., Henningsen, I. & Hansen, H. R. (2014). When classroom culture tips into bullying. In: Søndergaard, D. M. & Schott, R. M. (eds.) 2014: *School Bullying: New Theories in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 267-298.

Københavns Kommune (2007). *Københavnbarometeret*, spørgeskemaundersøgelse Københavns Kommune, Danmark.

Rasmussen M., Due P. (eds.) (2011). Skolebørnsundersøgelsen 2011. København: Statens Institut for Folkesundhed 2011 (internetpublikation www.hbsc.dk)

Roberts, C., Freeman, J., Samdal, O., Schnohr, C. W., De Looze, M. E., Gabhainn, S. N., ... & Rasmussen, M. (2009). The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: methodological developments and current tensions. *International Journal of Public Health*, 54(2), 140-150.

Skolverket (1993). *Attityder till skolan*, spørgeskemaundersøgelse Sverige.

Theilgaard, L., and N. Raaschou (2011). *Københavnbarometeret 2011. Resultater og analyse*. København: Afdelingen for Pædagogisk Faglighed.

Torsheim T, Wold B, Samdal O. (2000). The Teacher and Classmate Support Scale: Factor Structure, test-retest reliability and validity in samples of 13- and 15 year old adolescents. *School Psychology International*. 21:195–212.

Torsheim, T., Samdal, O., Rasmussen, M., Freeman, J., Griebler, R., & Dür, W. (2012). Cross-national measurement invariance of the teacher and classmate support scale. *Social indicators research*, 105(1), 145-160.

Utdanningsdirektoratet (2003). *Elevundersøkelsen*, spørgeskemaundersøgelse Norge.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41.

Aarhus Kommune (2009). *Store Trivselsdag*, spørgeskemaundersøgelse, Aarhus, Danmark.

Bilag 2. Kommissorium

Kommissorium for ekspertgruppe om elevers trivsel i folkeskolen i relation til nationale trivselsmålinger

Formål

I Aftale mellem regeringen, Venstre, Dansk Folkeparti og Konservative om et fagligt løft af folkeskolen er styrkelse af trivslen i folkeskolen et af de tre overordnede mål. Det indgår i aftalen, at der med udgangspunkt i Dansk Center for Undervisningsmiljøes termometer skal udvikles:

”klare og obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden som grundlag for, at kommuner og skoler kan arbejde systematisk og målrettet med at styrke elevernes trivsel i sammenhæng med den faglige udvikling. Indikatorerne skal danne grundlag for det nye måltal for trivsel i folkeskolen, hvor løbende digitale målinger vil skabe åbenhed om trivsel, ro og orden, som kan bidrage til at understøtte skolernes og kommunernes arbejde og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt.”

Med henblik på skolernes arbejde med elevernes trivsel skal der således udarbejdes indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden samt en samlet målindikator for trivsel inden for følgende rammer:

- Der skal udarbejdes indikatorer om elevernes undervisningsmiljø, ro og orden.
- Der skal udarbejdes en samlet målindikator, som skal være udtryk for elevernes trivsel.
- Trivselsindikatoren skal tage udgangspunkt i det eksisterende *Termometer*, som er udviklet af Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM).
- Måling og afrapportering skal være digital.
- Målingerne skal kunne anvendes sådan, at skoler og kommuner kan iagttage, inden for hvilke felter der er behov for at forbedre elevernes trivsel for derefter at igangsætte tiltag, der kan øge trivslen på de specifikke områder, hvor der er behov for det.

Idet de første trivselsmålinger skal foretages på skolerne i efteråret 2014, skal der til baggrund for Undervisningsministeriets forslag til samlet målindikator for trivsel, på baggrund af underliggende indikatorer og måltal gennemføres et fagligt udviklingsarbejde om indholdet i trivselsindikatoren, hvori der skal indgå en ekspertgruppe.

Baggrund og organisering

Til det faglige udviklingsarbejde bestiller Undervisningsministeriet konsulentbistand fra et forskningsinstitut, som skal udarbejde de konkrete spørgsmål til indikatorerne for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden samt en samlet målindikator for trivsel. Konsulenterne skal sørge for, at spørgsmålene har den nødvendige forskningsmæssige kvalitet og forestår således den praktiske udvikling af redskabets indhold. Konsulenternes arbejde skal, jf. nedenfor om ekspertgruppen, ske på baggrund af oplæg fra ekspertgruppen og i løbende dialog med denne.

Der nedsættes en ekspertgruppe med henblik på uafhængig rådgivning af ministeriet. Ekspertgruppen udpeges af Undervisningsministeriet og sammensættes af forskere med omfattende viden inden for områderne undervisningsmiljø, trivsel, mobning o. lign. samt personer med viden inden for spørgeskemateknik og statistik. Ekspertgruppen ledes af en formand. Ekspertgruppens opgaver over for ministeriet bliver – i modsætning til konsulenternes arbejde, som ministeriet bestiller – af mere uafhængig karakter, idet eksperterne udpeges på baggrund af vægtige personlige kompetencer på trivselsområdet samt forskelligartede tilgange til området, jf. afsnit om ekspertgruppens opgaver.

Ekspertgruppen sekretariatsbetjenes af Undervisningsministeriet med bistand fra DCUM.

Ekspertgruppens opgaver

Der nedsættes en rådgivende ekspertgruppe, som skal sikre trivselsmålingernes indholdsmæssige fundament med udgangspunkt i det eksisterende DCUM-Termometer.

Ekspertgruppen får følgende opgaver, idet ekspertgruppen herudover vil være i løbende dialog med konsulenterne og ministeriet:

1. Første skriftlige afrapportering til Undervisningsministeriet, som indeholder:

- En afklaring af trivselsbegrebet med fokus på elevernes faglige og sociale trivsel og præcisering af relevante temaer for, hvad der skal måles på for at give et validt billede af elevernes trivselsniveau. Dette skal kunne anvendes som udgangspunkt for udarbejdelse af en målindikator for trivsel samt underliggende indikatorer.
- En afklaring af begreberne undervisningsmiljø, ro og orden samt præcisering af relevante temaer for indikatorerne.
- Forslag til, hvor ofte og på hvilke klassetrin der skal måles, samt til antal af spørgsmål inden for udvalgte temaer.

2. Anden skriftlige afrapportering til Undervisningsministeriet, som indeholder:

- En vurdering af anvendeligheden af konsulenternes forslag til indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden.
- En vurdering af forslaget til den samlede målindikator for trivsel.

Tidsplan

Ekspertgruppens arbejde igangsættes i november 2013, og ekspertgruppen forventes at fremlægge i alt to skriftlige afrapporteringer, hhv. medio december 2013 og ultimo januar 2014.

Ekspertgruppen står til rådighed for yderligere dialog med ministeriet og konsulenterne, indtil ekspertgruppen afslutter sit arbejde ultimo februar 2014.

Undervisningsministeriet vil efter ekspertgruppens arbejde udarbejde endeligt forslag til indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden samt samlet målindikator for trivsel med henblik på, at de første trivselsmålinger kan foretages på skolerne i efteråret 2014.

Bilag

[Aftale om et fagligt løft af folkeskolen](#)

Anbefalinger fra ekspertgruppen om elevers trivsel i folkeskolen i relation til nationale trivselsmålinger

Indledning

Det følger af aftalen om et fagligt løft af folkeskolen, at

Med udgangspunkt i Dansk Center for Undervisningsmiljø's termometer udvikles der klare og obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden som grundlag for, at kommuner og skoler kan arbejde systematisk og målrettet med at styrke elevernes trivsel i sammenhæng med den faglige udvikling.

Indikatorerne skal danne grundlag for det nye måltal for trivsel i folkeskolen, hvor løbende digitale målinger vil skabe åbenhed om trivsel, ro og orden, som kan bidrage til at understøtte skolerne og kommunernes arbejde og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt.

Der skal således udvikles indikatorer for trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden, hvor indikatorerne for trivsel skal kunne danne udgangspunkt for et nationalt måltal for trivsel.

Undervisningsministeriet har i december 2013 nedsat en ekspertgruppe med deltagelse af:

- Bjørn Holstein, professor ved Statens Institut for Folkesundhed (formand)
- Jill Mehlbye, programleder ved KORA
- Hans Henrik Knoop, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
- Helle Rabøl Hansen, adjunkt, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

Ekspertgruppen har til opgave at give anbefalinger til ministeriet vedrørende indholdet i den nationale trivselsmåling. Det følger af ekspertgruppens kommissorium, at ekspertgruppen afrapporterer skriftligt af to omgange, jf. ekspertgruppens kommissorium i bilag 1. Dette notat er ekspertgruppens første afrapportering. Det følger af kommissoriet, at den første afrapportering skal adressere følgende:

- En afklaring af trivselsbegrebet med fokus på elevernes faglige og sociale trivsel og præcisering af relevante temaer for, hvad der skal måles på for at give et validt billede af elevernes trivselsniveau. Dette skal kunne anvendes som udgangspunkt for udarbejdelse af en målindikator for trivsel samt underliggende indikatorer.
- En afklaring af begreberne undervisningsmiljø, ro og orden samt præcisering af relevante temaer for indikatorerne.
- Forslag til, hvor ofte og på hvilke klassetrin der skal måles samt til antal af spørgsmål inden for udvalgte temaer.

I det følgende gives ekspertgruppens bud på disse overlappende aspekter af livet i skolen. Ekspertgruppen har endvidere besluttet at afgive anbefalinger vedrørende afrapportering og vejledning, idet disse temaer er drøftet indgående som led i overvejelser om temaer, målgruppe og hyppighed.

Ekspertgruppen kan endnu ikke give anbefalinger om det præcise antal af spørgsmål i spørgeskemaet, idet vi afventer afprøvning af spørgeskemaet. Antallet af spørgsmål kan variere efter klassetrin. På alle klassetrin bør det kunne besvares inden for en lektion á 45 minutter.

Det følger endvidere af ekspertgruppens kommissorium, at Undervisningsministeriet til det faglige udviklingsarbejde bestiller konsulentbistand fra et forskningsinstitut, som skal udarbejde de konkrete spørgsmål til indikatorerne for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden samt en samlet målindikator for trivsel. Konsulenterne skal sørge for, at spørgsmålene har den nødvendige forskningsmæssige kvalitet og forestår således den praktiske udvikling af redskabets indhold. Konsulenternes arbejde skal ske på baggrund af oplæg fra ekspertgruppen og i løbende dialog med denne. Undervisningsministeriet har valgt SFI som konsulenter på opgaven.

Ekspertgruppen sekretariatsbetjenes af Undervisningsministeriet – Afdelingen for Folkeskole og Internationale Opgaver og UNI-C – og af Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM.

Anbefalinger

Om begreber

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen baseres på en teoretisk afklaring af indholdet i begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden. Mht. trivsel i skolen anbefaler ekspertgruppen, at der måles vigtige facetter af tre dimensioner, elevernes 1) psykiske og fysiske velbefindende, herunder tryghed og sikkerhed, 2) faglige og personlige kompetencer og 3) oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne. Elevernes trivsel er under påvirkning af mange forhold, herunder også af hjemmemiljøet, som skolen ikke har mulighed for at sætte direkte ind over for og påvirke. Det gælder fx forældrenes opdragelse, deres værdier og normer for et godt børneliv, familiens livsmønstre samt elevens aktiviteter i fritiden. Derfor anbefaler ekspertgruppen, at målingerne af trivsel koncentrerer sig om forhold, som skolen har mulighed for at arbejde med, således at målingen giver anledning til relevante og meningsfulde opfølgende indsatser. Hvis målingen ikke giver mening på skolerne, eller afrapporteringen virker uoverskuelig og svær at omsætte til konkrete indsatser, kan det svække den lokale motivation for at arbejde med trivsel. Hvis en skole eller kommune får tilbagemelding om lav trivsel uden vejledning i, hvad man kan gøre ved det, kan målingen risikere at gøre mere skade end gavn. Det er i forlængelse heraf vigtigt, at der ud over redskaber til trivselsmåling også fokuseres på vejledning om og udvikling af redskaber til en trivselsfremmende indsats.

Mht. undervisningsmiljø anbefaler ekspertgruppen, at de fremtidige målinger omfatter psykiske og fysiske aspekter: fysiske aspekter såsom indeklima, toiletforhold, plads, indretning inde og ude samt faciliteter til leg, læring og idræt; psykiske aspekter såsom elevernes mulighed for at deltage i skolens aktiviteter, kunne udfolde sig fagligt, socialt og motorisk, bidrage med deres styrker og få adgang til skolens sociale fællesskab og læringsfællesskaber. Derudover påpeger ekspertgruppen, at det vil være hensigts-

mæssigt, hvis målingen også kan belyse elevens oplevelse af lærerrollen og lærernes læringsmæssige krav til den enkelte elev. Derved kan man få information om den dynamiske sammenhæng mellem på den ene side elevernes oplevelse af et godt undervisningsmiljø og på den anden side elevernes relationer til lærerne og deres oplevelse af lærerens måde at styre læreprocesserne på. Dette giver ligeledes indblik i skolens undervisningsdifferentiering.

Mht. begrebet ro anbefaler ekspertgruppen følgende: De planlagte målinger inkluderer mulighederne for arbejdsro og koncentration, herunder om der er støj fra de andre elever i et omfang, der generer undervisningen. Målingen skal dog også kunne afspejle mulighederne for at opnå trivsel gennem bevægelse og deltagelse, idet monotoni bidrager til kedsomhed og mistrivsel.

Mht. begrebet orden tager ekspertgruppen udgangspunkt i den definition, der findes i bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen. Begrebet henviser til god opførsel og dét at give pejlemærker for, hvordan der opnås god trivsel på skolen, samt et godt psykisk undervisningsmiljø med respektfulde relationer mellem skolens elever indbyrdes og mellem elever og lærere. De planlagte målinger skal vurdere elevernes opfattelse af disse forhold.

Målgruppe og hyppighed

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen gennemføres en gang om året på samme tidspunkt hvert år, så det er indarbejdet i skolens årsplan. Mht. gennemførelsestidspunkt anbefaler ekspertgruppen, at skolerne praktiske gennemførelse af trivselsmålingen bør foregå inden for en begrænset periode på en til to måneder, da en kort måleperiode styrker målingens validitet i forhold til sammenligning af resultater på tværs af klasser og skoler. Endvidere anbefaler ekspertgruppen, at skolerne gennemfører målingen i efterårshalvåret, således at lærerne og andre ressourcepersoner har en stor del af skoleåret tilbage til aktivt at anvende data til at styrke trivslen lokalt på skolen, og aktuelt data indgår i den årlige afrapportering i foråret.

Mht. målgruppe anbefaler ekspertgruppen, at elever fra fjerde til niende klasse deltager i målingen, idet der er gode erfaringer med at opnå valide svar fra elever på disse klassetrin. Der er kun sparsom dokumentation for, at elever yngre end ca. 10 år (fjerde klassetrin) kan give valide svar på denne slags målinger. Målingerne på disse klassetrin kan dermed være behæftede med manglende validitet. Men på trods af dette problem kan selve processen med at indsamle trivselsdata og efterfølgende drøfte dem i lærer-teamet og i klassen give en god dynamik mht. det fortsatte arbejde med at skabe god trivsel på alle klassetrin. Nogle af forståelses- og læseproblemerne på første til tredje klassetrin kan muligvis reduceres ved, at eleverne ikke blot ser spørgeskemaet på en computerskærm, men også får det læst højt.

Ekspertgruppen anbefaler også, at elever i specialklasser deltager i trivselsmålingen i den udstrækning, det er muligt, gerne understøttet af højtlesning af spørgsmålene.

Det vil være frivilligt for den enkelte elev at deltage i målingen, men obligatorisk for klassen og skolen.

Afrapportering

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen afrapporteres til kommuner og skoler i enkel og overskuelig rapportform, så den kan danne grundlag for lokale indsatser. I rapporterne skal det være muligt at se svarene på de enkelte spørgsmål og nogle aggregerede trivselsindikatorer, der fungerer som nationale

måltal. Det skal være muligt at se disse oplysninger på hhv. klasse-, årgangs-, skole- og kommuneniveau. Ekspertgruppen anbefaler, at målingen er anonym på elevniveau og kun kan kobles til elevens CPR-nr., når særlige forhold taler herfor, fx et behov for at undersøge den statistiske sammenhæng mellem baggrundsfaktorer og trivsel. En sådan indsats skal overholde alle normale krav til forskningsetik og databeskyttelse.

Vejledningsmateriale

Ekspertgruppen anbefaler, at der i forbindelse med målingen udarbejdes og videreformidles vejledningsmaterialer til forskellige målgrupper. Vejledningsmaterialet bør omhandle dels forberedelse og praktisk gennemførelse af målingen, dels opfølgning og forslag til indsatser og initiativer som følge af afrapportering.

Afsøgning af omverdenen

Ekspertgruppen har som led i det indledende arbejde med afgrænsning og konceptualisering af den obligatoriske trivselsmåling foretaget en afdækning af nationale og internationale erfaringer med måling af elevers trivsel. Afdækningen har kvalificeret ekspertgruppens fastsættelse af temaer i trivselsmålingen og bidraget med relevant viden i relation til ekspertgruppens overvejelser vedrørende målgruppe og hyppighed for målingens gennemførelse.

Følgende undersøgelser og målinger er omfattet af afdækningen:

Den nationale måling i Norge

Norges nationale måling af trivsel og brugertilfredshed, *Elevundersøgelsen*, gennemføres årligt og er obligatorisk for syvende og tiende klasse og Vg1, som svarer til 11. klasse, og frivillig for de resterende klasser fra femte klasse.

Den nationale måling i Sverige

Sveriges nationale måling af trivsel og brugertilfredshed, *Attityder till skolan*, er frivillig og genereres af en stikprøve på elever i fjerde til niende klasse, som i foråret 2012 var på 3845 elever. Målingen gennemføres hvert tredje år.

Skolebørnsundersøgelsen fra Statens Institut for Folkesundhed

Skolebørnsundersøgelsen er det danske bidrag til et internationalt forskningsprojekt, Health Behaviour in School-aged Children (HSBC), som omfatter 41 deltagelseslande i samarbejde med World Health Organization. Undersøgelsen er gennemført ca. hvert fjerde år siden 1984, senest i 2014, hver gang med deltagelse af ca. 5000 danske skoleelever fra femte, syvende og niende klassetrin fra tilfældigt udvalgte skoler.

Københavnbarometeret af Københavns Kommune

Københavnbarometeret er en elektronisk spørgeskemaundersøgelse om trivsel og brugertilfredshed udviklet af Københavns Kommune, som gennemføres af alle fjerde til niendeklasser på kommunens almene skoler, det vil sige 13.000 elever.

Termometeret af DCUM

Termometeret er DCUM's gratis måleværktøj til kommuner og skoler, der ønsker at tage temperaturen på undervisningsmiljø og trivsel. Termometeret udbyder spørgeskemaer til alle skolens klassetrin, og kommuner og skoler kan selv vælge, hvor ofte de vil gennemføre en måling med værktøjet.

Forskningskortlægning om trivsel og undervisningsmiljø af Rambøll for UVM (endnu ikke offentliggjort)

Rambølls forskningskortlægning for UVM er en systematisk kortlægning fra 2014 af forskningsstudier, der har fokus på, hvilke lokale indsatser der har effekt på undervisningsmiljø og/eller trivsel.

Undersøgelser fra SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI har blandt andet foretaget panelundersøgelsen "Børn og Unge i Danmark", hvor 5.800 børn og unge mellem 3 og 19 år fra fem årgange bliver adspurgt om deres liv og hverdag, med henblik på at give et billede af deres velfærd og trivsel. Undersøgelsen blev påbegyndt i 2009, de samme børn blev indbudt til at deltage i 2013, og næste runde er planlagt til 2017. SFI udfører også "Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995" (Børneforløbsundersøgelsen, BFU), der siden 1995 har fulgt den samme repræsentativt udvalgte gruppe bestående af 6.000 børn og deres familier.

Ekspertgruppen og sekretariatet vil også i det videre arbejde medtage input fra kommuner og andre, der ønsker at dele erfaringer fra lignende målinger med ekspertgruppen.

Begrebsafklaring

Trivsel i skolen

Begrebet trivsel har mange facetter. Den store danske encyklopædi definerer trivsel som "velbefindende, der giver det enkelte menneske følelsen af overskud, gå-på-mod, handlekraft og glæde ved livet". Det hedder videre, at der er fire synsvinkler, der har været inddraget i forståelsen af trivsel, 1) en personlighedsorienteret (amerikansk: wellbeing), 2) en kognitiv, som lægger vægt på graden af opfyldelse af et menneskes forventninger, 3) en socialpsykologisk med vægt på personens sociale samspil og aktive deltagelse og 4) en sociologisk, der lægger vægt på trivselsfremmende vilkår i omgivelserne.

Trivsel som begreb bruges ikke kun om individer, men også om grupperinger såsom familier, klasser og skoler. En klasse og en skole kan dermed afspejle en større eller mindre grad af trivsel baseret på en samlet vurdering af de involveredes individuelle trivsel og deres indbyrdes forhold. Ekspertgruppen anbefaler, at de fremtidige målinger giver information om både klassernes og skolernes trivsel.

I tråd med ovenstående anbefaler ekspertgruppen endvidere, at trivsel herefter forstås som mere end velbefindende. Trivsel omfatter også emotionelle, kognitive og praktiske kompetencer, som hjælper én til at navigere i livet. Man skal som individ kunne fungere frugtbart, i stadig vækst, med hensigtsmæssig regulering, tilpasning og robusthed over for tilværelsens krav og belastninger.

Endelig anbefaler ekspertgruppen, at omgivelsernes trivselsfremmende kvaliteter – både hvad angår støtte og udfordring – indgår i forståelsen af trivsel.

Yderligere indkredsning af trivselsbegrebet

I forlængelse af ovenstående kan man betragte trivsel som et resultat af, at nogle grundlæggende vilkår er i orden, så en person fx oplever selvværd, gode sociale relationer, og at være omgivet af ansvarlige voksne. Trivsel kan også betragtes som resultat af, at man som individ oplever vækst i form af læring og kreativitet, gode muligheder for at tage initiativ, og at man mestrer at kontrollere sig selv hensigtsmæssigt. Generelt kan trivsel således forstås som en persons oplevelse af kropslig sundhed, positive emotioner, engagement, mening, social forbundethed og troen på at kunne lykkes, hvis man gør sig umage. Det bør i pædagogisk sammenhæng bemærkes, at alle disse aspekter af trivsel er indre-motiverede – dvs. kendetegnede ved, at de er værd at opleve i sig selv og dermed udtryk for, at livet er interessant. Interesse ved livet fremmer en persons nysgerrighed, foretagsomhed, læring og kreativitet og dermed også elevens alsidige udvikling af faglige, personlige og sociale kompetencer. Et trivselsfremmende undervisningsmiljø er kendetegnet ved, at alle disse aspekter af trivsel er tilgodeset, og bygger på en grundlæggende anerkendelse af, at elever er forskellige og er afhængige af pædagogiske differentieringsmuligheder for ikke at komme i klemme.

Yderligere indkredsning af de tre dimensioner af trivsel

Velbefindende er en personlig oplevelse. Den omfatter især oplevelsen af identitet (at man er noget værd som menneske), at have mod på skolelivet og ikke kede sig, at være virksom med frihed til at lære og vokse og at være vellidt og accepteret. Et element af en persons velbefindende er også oplevelsen af at høre til i et fællesskab, dvs. at opleve sig som integreret i fællesskabet og ikke ensom. Det betyder også, at man føler sig tryk og glad ved at gå i skole og ikke bange, at man oplever sig som virksom og engageret i skolearbejdet, at skolearbejdet giver mening, at man føler sig hørt og føler, at man har indflydelse på beslutninger, bliver retfærdigt behandlet, lærer noget og har tillid til egne evner og muligheder. Endelig handler velbefindende om at kunne leve med de krav, omgivelserne stiller, uden unødigt stress. Kropslig og psykisk sundhed er vigtige facetter af velbefindende, herunder at man fx sjældent føler sig syg eller er syg, at man ikke har svært ved at sove og komme op om morgenen, og at man har appetit og lignende.

Trivselsbegrebet handler også om *kompetencer* i den dobbelte forstand, at velbefindende på en og samme tid kan være en forudsætning for kompetenceudvikling og et resultat af kompetencer. Særligt begrebet self-efficacy er centralt i den forbindelse, dvs. troen på, at man kan sætte sig et mål, gøre en indsats og nå sit mål. En anden vigtig personlig kompetence er resiliens, dvs. evnen til at mestre og rejse sig efter traumer og nederlag – skadet, men dog opretstående. En tredje vigtig personlig kompetence er at kunne tage del i og være medbestemmende i udførelsen af skolens faglige og sociale aktiviteter, at få mulighed for at udvikle positive relationer til sine jævnaldrende og at få mulighed for at deltage i gruppeaktiviteter. Og det handler om selvregulering, dvs. at man i skolen bliver inspireret og støttet til at udvikle tilstrækkelig udfoldelse og selvdisciplin til deltagelse, læring og udvikling.

Det tredje element i trivselsbegrebet er *støttende og inspirerende omgivelser*. Det drejer sig især om oplevelsen af støtte og accept fra familie, klassekammerater og lærere, fx om eleverne oplever at kunne tale fortroligt med en voksen, når det er nødvendigt. Andre aspekter af støttende omgivelser er et godt undervisningsmiljø.

Undervisningsmiljø

Undervisningsmiljøloven definerer undervisningsmiljø ud fra psykiske, fysiske og æstetiske forhold. Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) opfatter et godt undervisningsmiljø som en betingelse for trivsel, eller at trivsel er en funktion af et godt undervisningsmiljø. DCUM har udviklet gode redskaber til at måle undervisningsmiljø.

Undervisningsmiljøet kan i større eller mindre grad give muligheder for den enkelte elevs virke, velbefindende og kompetenceudvikling. Et godt undervisningsmiljø sikrer inklusion, dvs. at alle elever har ret til at deltage uanset forskellighed og individuelle behov – og føler sig inkluderede. Det gode undervisningsmiljø indebærer, at alle har ret til at høre til i fællesskabet – og føler, at de hører til. Alle har ret til at være fri for mobning. I det omfang mobning alligevel forekommer, skal der gribes ind. Et godt undervisningsmiljø giver eleverne varierede oplevelser og udfordringer, stiller krav og giver gode rammer for oplevelse, fordybelse, læring og virkelyst. Et godt undervisningsmiljø er også kendetegnet ved, at der er en tolerant, demokratisk og anerkendende stemning, og at der er en høj grad af social kapital. Det er vigtigt, at der er gode og differentierede rammer for fordybelse, læring og virkelyst.

Ekspertgruppen anbefaler, at de fremtidige målinger omfatter fysiske og æstetiske aspekter såsom indeklima, toiletforhold, plads og indretning inde og ude, faciliteter til leg, læring og bevægelse. Blandt de psykiske og sociale aspekter er det vigtigt at få viden om elevernes medbestemmelse, mulighed for at deltage i det sociale og faglige fællesskab, mulighed for at udfolde deres stærke sider, mulighed for at bidrage til læringsfællesskabet. De psykiske og sociale facetter af et godt undervisningsmiljø har mange lighedstræk med det, vi ovenfor har beskrevet som støttende og inspirerende omgivelser. Desuden omfatter begrebet god klasseledelse. God klasseledelse handler om at lede læreprocesserne og samtidig tydeliggøre de sociale regler og forventninger til opførsel for derved at skabe et læringsrum, hvor det for alle er trygt og inspirerende at være – med ro til fordybelse. Mange trivselsproblemer i skolen har relation til undervisningsmiljøets organisering og indretning. Derfor er det vigtigt at sikre, at undervisningsmiljøet rummer gode muligheder for undervisningsdifferentiering, så elever og lærere kan arbejde på måder, der giver eleverne optimale læringsmuligheder.

Ro og orden

Et godt skolemiljø er kendetegnet ved passende ro og orden, dvs. at skolen hjælper eleverne med at lære god opførsel og giver dem pejlemærker for, hvordan der opnås trivsel på skolen. Undervisningen kan kun fungere, hvis eleverne og underviserne kan koncentrere sig, og der bør derfor ikke være støj i et omfang, der generer undervisningen. Samtidig skal der være accept af et vist lydniveau, som stammer fra gruppearbejde, kreative processer og andre aktiviteter, hvor eleverne forventes at udfolde sig. Men uro og støj bør ikke antage et omfang, som hæmmer elevernes udbytte af undervisningen.

Uro kan opstå som følge af kedsomhed, eller når uformelle elev-til-elev aktiviteter er mere spændende at deltage i end undervisningen. At skabe ro og orden forudsætter dermed både hensigtsmæssige fysiske forhold, god klasseledelse, og muligheder for at differentiere undervisningen, så der tilbydes varierende og vekslende aktivitet i undervisningen, som engagerer og passer til den enkelte elevs faglige niveau. Elever lærer i sådant et undervisningsmiljø både at være stille og lyttende, når andre har ordet – og at kunne agere i et rum, hvor der foregår flere parallelle aktiviteter.

Samlet set er det således vigtigt, at ro og orden forstås som andet end monotoni og stilstand, som i sig selv blot er kedeligt og uninspirerende. Ro og orden er i skolen først og fremmest forudsætninger for den følelsesmæssige og læringsmæssige bevægelse, som kendetegner oplevelsen af at blive dygtigere og mere kreativ.

Ekspertgruppen anbefaler på denne baggrund, at de nye målinger af ro og orden kombineres med målinger af de trivselsindikatorer, som vedrører elevernes oplevelse af inspirerende læreprocesser.

Nogle dilemmaer

Et dilemma i forbindelse med måling af elevernes trivsel i skolen er, at trivsel afhænger af forhold både i og uden for skolen. Ikke mindst sociale problemer i elevens hjemmemiljø kan have afgørende betydning for barnets almene trivsel. Når man måler elevernes trivsel, risikerer man således at registrere en mistrivsel, som selv det mest trivselsfremmende skolemiljø ikke kan rette fuldstændig op på. På den anden side kan det trivselsfremmende skolemiljø gøre en positiv forskel for det barn, der har problemer på hjemmefronten. Omvendt kan der være børn fra socialt velfungerende hjem, som mistrives på grund af negative oplevelser i skolen. Uanset hvorfra en registreret mistrivsel stammer, er det ekspertgruppens anbefaling, at der sættes fokus på måling af de aspekter af trivslen, som i særlig grad er betinget af skolemiljøet, og som en indsats på skolen kan influere.

Et andet dilemma er, at en trivselsmåling i skolen uden handlemuligheder selvfølgelig ikke vil kunne hjælpe de børn, der ikke trives i skolemiljøet. Ekspertgruppen har ikke mandat til at anbefale specifikke handlemuligheder, men påpeger, at det er afgørende vigtigt, at der ud over de nye redskaber til trivselsmåling gives henvisninger til eksisterende redskaber, og at der om nødvendigt udvikles nye redskaber til de skoler, hvor man ønsker, eller hvor det er påkrævet, at sætte trivselsfremmende indsatser i værk.

Målgrupper og hyppighed

Grundlag for anbefalingen

Af Aftalen om et fagligt løft af folkeskolen fremgår det, at obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden skal danne grundlag for et årligt nationalt måltal for trivsel. Med udgangspunkt heri skal der årligt gennemføres en måling af trivsel i folkeskolen. Målingen er obligatorisk at gennemføre for alle klasser på skolen, men det er frivilligt for den enkelte elev at deltage.

Det er vigtigt, at målingen giver kommuner og skoler et godt og detaljeret grundlag for at arbejde med trivsel og undervisningsmiljø lokalt. Således skal målingen fungere godt, dvs. måle det, den har til formål at måle, samtidig med at de involverede parter oplever den som velegnet pædagogisk, etisk og tryghedsmæssigt. På den måde tilvejebringer målingen oplysninger, som kan være med til at styrke skolens løbende arbejde med trivsel og undervisningsmiljø. Her er det afgørende, at målingen designes, så den belaster lærere og skoleledelse mindst muligt, og således at målingen kan gennemføres inden for rammerne af en almindelig skoledag. Målingens spørgsmål bør derfor have et omfang, som gør det muligt for eleverne at besvare dem på computer i en enkelt lektion á 45 minutter.

Ekspertgruppen har drøftet, hvorvidt en årlig måling af de samme elever kan blive for omfattende i forhold til det ressourcetræk, som det vil kræve at gennemføre målingen lokalt. For en sjældnere måling – fx på hvert andet klassetrin – taler, at det vil være mindre belastende lokalt. For den årlige måling taler, at dette understøtter skolens mulighed for hurtigt at kunne sætte ind over for klasser, der – set i forhold til elevernes trivsel og også med henblik på at styrke deres læring – ikke fungerer godt. Ekspertgruppen vurderer, at hensynet til klassens og skolens trivsel bør veje tungere end ressourcebetragtningen. Den obligatoriske trivselsmåling bør således give mulighed for effektiv indsats hurtigst muligt efter, at der er tegn på manglende trivsel. Målingen vil ikke kunne danne grundlag for at sætte ind over for enkelte elever med dårlig trivsel, men er et værktøj til at styrke trivsel på klasse- og skoleniveau og derigennem den enkelte elevs trivsel. Denne tilgang stemmer overens med den systemiske tænkning, hvor den enkeltes trivsel skal ses og forstås i sin sociale kontekst og arbejdes med i fællesskabet.

National og international forskning og erfaringer peger på, at det er vanskeligt at foretage valide målinger blandt mindre børn. Børn i første til tredje klasse kan have sværere ved at forstå den præcise betydning af ord eller hele sætninger, blandt andet fordi de ikke er sikre indholdslæsere, og deres abstrakte begrebsdannelse er begrænset. Dette øger samtidig risikoen for, at svarene ikke passer til det, man ønsker at måle, og stiller krav til forskerne om at kunne konkretisere de enkelte begreber, så de kan forstås af denne målgruppe.

Ønsket om at måle trivsel på alle klassetrin forudsætter derfor løsning af nogle metodiske problemer ved udvikling af valide målemetoder. Det er vigtigt at tage højde for første- til tredjeklasseelevers kognitive kompetencer. DCUM anbefaler, at man anvender korte, præcise, lukkede spørgsmål med tre svar-kategorier, som relaterer sig til børnenes egne interesser og erfaringsverden, og at man er varsom med spørgsmål om varighed, hyppighed og fortid. Ekspertgruppen vurderer, at arbejdet med at sikre validiteten af målemetoderne kan vise sig at være så krævende, at ekspertgruppens anbefalinger vedrørende spørgerammen samt den konkrete udarbejdelse af spørgsmål og indikatorer ikke er klar for de yngste klassetrin til efteråret 2014, hvor den første trivselsmåling er planlagt at finde sted.

Afreportering

Grundlag for anbefalingen

Den obligatoriske måling skal bidrage til at understøtte skolerne og kommunernes arbejde med og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt. Det er derfor væsentligt, at målingens resultater afreporteres på en måde, så det kan danne udgangspunkt for konkrete handlinger i klassen, på skolen og i forvaltningen. Derfor skal skoler og kommuner have adgang til egne data og mulighed for at analysere elevbesvarelserne på aggregeret niveau via rapporter genereret af it-systemet. I rapporterne skal det være muligt at se svarene på de enkelte spørgsmål og den aggregerede trivselsindikator – svarende til det nationale måltal – på hhv. klasse-, årgangs-, skole- og kommuneniveau. Det er en forudsætning for målingens succes, at man på skolerne finder resultaterne relevante som udgangspunkt for en lokal indsats.

Ekspertgruppen har drøftet, om der skal afreporteres på klasse-, årgangs- eller skoleniveau. For den detaljerede tilbagemelding på klasseniveau taler, at trivsel ofte varierer meget fra klasse til klasse, og at

det derfor vil være vanskeligt at sætte målet ind over for klassen, hvis man ikke kender resultatet på klasseniveau. Imod den detaljerede afrapportering på klasseniveau taler, at der kan opstå etiske udfordringer, hvor enkeltlærere oplever sig personligt evalueret, og hvor det vil være lettere at identificere de elever, der har det svært, idet det samlede antal besvarelser er mindre i klassen end fx på årgangen. Hermed brydes fortroligheden. Efter afvejning af disse argumenter anbefaler ekspertgruppen, at afrapporteringen som hovedregel har klasseniveau som laveste detaljeringsgrad. Hvis en klasse er meget lille, eller der kun foreligger svar fra meget få elever (<6 elever), kan hensynet til elevernes anonymitet tilsidesætte princippet om klassevis afrapportering. Afrapportering på klasseniveau med anonymitetskrav stemmer overens med DCUM's nuværende afrapporteringsmuligheder for kommuner og skoler, der laver undersøgelser med Termometeret.

Følgende konkrete målgrupper for undersøgelsens resultater kan identificeres:

- Skoleforvaltningen og skoleudvalg
- Skoleledelsen
- Skolebestyrelsen
- Lærerteamet omkring den enkelte klasse herunder i forhold til inddragelse af
 - Forældrene (i klassen eller på skolen)
 - Eleverne i klassen

Der bør udvikles afrapporteringsformater for alle disse målgrupper, som kan imødekomme målgruppernes forskellige behov i henhold til opgaven med at understøtte skolens arbejde med at styrke trivsel og undervisningsmiljø.

Af hensyn til anvendelsen af resultaterne anbefales det, at en klasseopdelt afrapportering udelukkende gives til skolen og den enkelte klasses lærere, forældre og elever, mens det laveste detaljeringsniveau for kommunen er årgangsopdelt afrapportering for hver skole.

Anonymitet

Det er ekspertgruppens erfaring, at alle mennesker og også børn svarer mest ærligt på spørgsmål om undervisningsmiljø og trivsel, hvis de loves og sikres anonymitet. Hertil kommer, at data om trivsel må betragtes som personfølsomme oplysninger, som blandt andet går tæt på den enkeltes sundhed, relation til lærere og relation til andre elever. For anonymitet taler ligeledes, at det vil være uetisk, at børnene efter en besvarelse risikerer at blive udspurgt af skolens lærere m.fl. med udgangspunkt i barnets konkrete besvarelser i målingen. Selvom en sådan kontakt sker på baggrund af et ønske om at hjælpe barnet, kræver det stærk etik og ekspertise at hjælpe barnet direkte ud fra trivselsmålingen. Ekspertgruppen anbefaler, at en indsats i stedet fokuserer på klassen og skolen som helhed. Hvis barnet ved, at det ikke efterfølgende skal gøre rede for sine svar, vil det forventeligt svare mere frit og ærligt.

Samtidig er ekspertgruppen opmærksom på, at trivselsmålingens spørgsmål kan vække uro og bekymring hos barnet. Derfor er det vigtigt, at der efter hver trivselsmåling tages hånd om elever, der viser tegn på, at de bliver berørt negativt af trivselsmålingen. Vejledning af lærere og andre ressourcepersoner på skolen skal blandt andet sikre, at skolerne er opmærksomme på denne problematik.

Med den nationale trivselsmåling skabes en tidsserie af solide data vedrørende elevernes trivsel og undervisningsmiljø. Datasættet bliver meget omfattende, og det vil derfor være muligt at anvende det til

mere omfattende forskningsmæssige studier af sammenhængen mellem undervisningsmiljø og trivsel og faglige resultater og andre registerbaserede data. Med sådanne studier kan der fx gives generelle anbefalinger til kommuner og skoler om initiativer eller lignende. Det er derfor ønskeligt, at målingen baseres på CPR-nr., fx ved at eleverne anvender UNI-login ved besvarelsen, som det er tilfældet med en lang række andre aktiviteter i skolen. Målingen er således anonym og kan kun kobles til elevens CPR-nr., når særlige forhold taler herfor, fx et behov for at undersøge den statistiske sammenhæng mellem baggrundsfaktorer og trivsel. En sådan indsats skal overholde alle normale krav til forskningsetik og databeskyttelse.

Målingen skal tilrettelægges således, at man som led i administrationen af gennemførelsen af målingen kan se, hvilke klasser der deltager, og kan rykke for svar fra klasser, der ikke har deltaget i målingen. Da det er frivilligt for den enkelte elev at deltage, vil der ikke blive rykket på elevniveau. Ekspertgruppen vil på et senere tidspunkt udarbejde retningslinjer for på den ene side at sikre så høj deltagelse som muligt i de årlige trivselsmålinger og på den anden side respektere de få elever, som ikke ønsker at udfylde spørgeskemaet.

Udformning af rapportering

Ekspertgruppen foreslår, at afrapporteringen på skole- og kommuneniveau har et passende detaljeniveau. Begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden er hver for sig så mangesidede, at det ikke giver mening at rapportere dem ved ét eller meget få tal. Der er forskellige former for rapportering, fx gennemsnitsværdier eller andel af elever over eller under en vis måleværdi. I de tilfælde, hvor man rapporterer gennemsnit, anbefaler ekspertgruppen, at gennemsnittet suppleres med en angivelse af spredning, fx standardafvigelse. I de fleste tilfælde vil det være mere rimeligt at rapportere andel over/under en bestemt måleværdi end at rapportere gennemsnit.

Ekspertgruppen foreslår ligeledes, at rapportering på klasseniveau viser elevernes svar fordelt på enkelte svarkategorier, så læreren får detaljerede oplysninger om den enkelte classes trivsel. Det er ekspertgruppens vurdering, at rapporterne til skolerne kan danne grundlag for evt. iværksættelse af trivselsfremmende indsatser. Afrapporteringen skal derfor hjælpe med at identificere skoler og klasser, hvor der er behov for en indsats. Derimod er der ikke brug for en mere detaljeret rangordning af skoler.

Vejledningsmateriale

Grundlag for anbefalingen

For at sikre at skoler og kommuner får størst mulig nytte af målingens resultater, anbefaler ekspertgruppen, at der udvikles vejledningsmaterialer om, hvordan de anvender målingerne i arbejdet for at skabe bedre trivsel og undervisningsmiljø. Materialet skal målrettes forskellige målgrupper. Vejledningen kan medvirke til at give undersøgelsen merværdi og gøre den meningsfuld for skolerne – fra ledelsen, over lærerne/andre voksne og til eleverne selv.

Ekspertgruppen anbefaler, at skoleledelse og lærere forud for målingen får mulighed for at forberede den praktiske gennemførelse af målingen omhyggeligt. Lærerne skal have værktøjer i form af skriftlige introduktioner til elever og forældre, som de kan anvende i arbejdet med at forberede elever og foræl-

dre på målingen. I forhold til eleverne anbefaler ekspertgruppen, at der findes et materiale, der adresserer de begreber, der indgår i spørgsmålene, som kan være vanskelige at definere, eller som eleverne kan have vanskeligt ved at forstå. Desuden et materiale, hvormed lærere og skoleledelser kan orientere elever og forældre om, hvordan målingens resultater vil kunne anvendes og til at forsikre om, at elevens anonymitet sikres.

Ekspertgruppen anbefaler, at der udarbejdes vejledning til lærer og skoleledere om, hvordan problemer med trivsel og undervisningsmiljø kan håndteres, herunder hvilke opfølgningsinitiativer der kan være relevante at iværksætte, og hvordan elever og forældre inddrages i arbejdet med at styrke trivslen og undervisningsmiljøet på skolen og i klassen. Vejledningsmaterialet skal kunne fungere som guide til at se udviklingspotentialer i resultaterne og særlige styrker, udfordringer og optimale indsatsområder på den enkelte skole. Der bør ligeledes udarbejdes vejledning målrettet lærere og skolens ressourcpersoner med henblik på at disse kan støtte elever, der får det svært efter at have gennemført målingen. I kraft af elevens anonymitet er det ikke muligt for skolen at identificere den enkelte elev med henblik på at give den rette hjælp ved fx at henvise til en skolepsykolog, anmelde vold i hjemmet til sociale myndigheder etc. Det er derfor vigtigt, at eleverne vejledes om, hvor de kan søge hjælp, hvis de har brug for det.

Vejledningsmaterialerne bør differentieres, så forskellige aldersgrupper kan håndteres forskelligt.

De omtalte materialer skal være så generelle, at alle kommuner kan anvende dem, uanset om kommunen anvender det nationalt udviklede måleværktøj eller eget værktøj.